

III. Části strojů

Obecné složení zahradnických strojů

Základní části zahradnických strojů jsou:

- rám stroje, podvozek, závěsné zařízení
- energetický zdroj
- pracovní části stroje, které přicházejí do přímého styku se zpracovávaným materiálem
- pomocné části stroje, umožňují správnou funkci celého stroje. Jedná se o rozvod energie, ovládací prvky, místo obsluhy, seřizovací a kontrolní mechanismy, elektrická soustava, kryty ,...

Strojní součásti a mechanismy

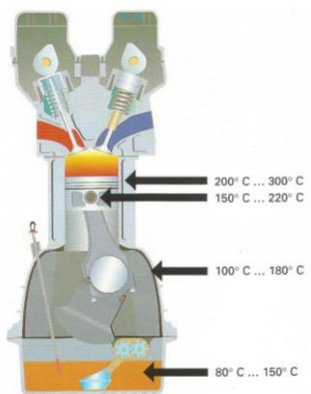
Strojní součásti jsou základními prvky strojů a zařízení.

Podle účelu a použití se dělí na:

- spojovací součásti (šrouby, kolíky, klíny, pera, ...)
- součásti otáčivého a posuvného pohybu (hřídele, ložiska,...)
- součásti převodů (ozubená kola, řemenice,...)
- součásti mechanismů (klikový hřídel,...)
- součásti k vedení kapalin (potrubí, ventily, klapky,...)

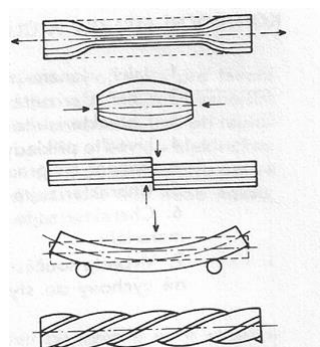
Mechanismy jsou účelná spojení strojních součástí, která umožňují přenos pohybu nebo jeho změnu. Důležitá je znalost způsobu jejich mechanického a tepelného namáhání a jeho respektování při provozu stroje.

Teploty v částech motoru

Druhy mechanického namáhání

tah, tlak, střih, ohyb, krut

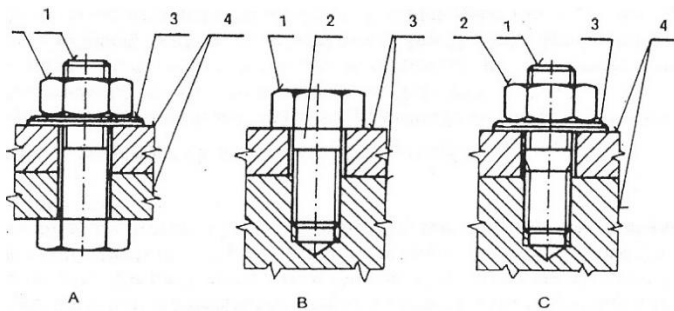
III.1 Spojovací součásti

Spoje dělíme na rozebíratelné a nerozebíratelné.

Spoje rozebíratelné (umožňují opakovanou montáž a demontáž bez poškození součástí spoje)

a) šroubové spoje

- spoj šroubem s hlavou a maticí
- spoj zašroubovaným šroubem s hlavou
- spoj závrtným šroubem a maticí

ZÁKLADNÍ DRUHY ŠROUBOVÝCH SPOJŮ

A - spoj šroubem s hlavou a maticí: 1 - šroub s hlavou, 2 - matice, 3 - podložka, 4 - spojované součásti, B - spoj zašroubovaným šroubem s hlavou: 1 - hlava šroubu, 2 - dířk šroubu, 3 - spojované součásti, C - spoj závrtným šroubem s maticí: 1 - závrtný šroub, 2 - matice, 3 - podložka, 4 - spojované součásti

Obr. Druhy šroubových spojů

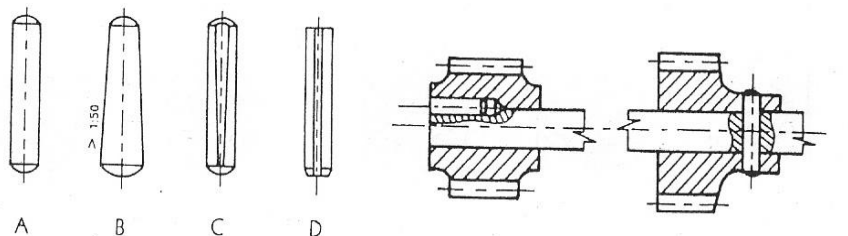
Základní parametry šroubu:

- rozměr – průměr, délka těla, délka závitu, normalizovaný tvar hlavy
- druh závitu (metrický, trubkový, whitworthův, ...)
- hodnota stoupání a smysl stoupání závitu
- materiál šroubu, povrchová úprava
- pevnostní parametry

Správné dotažení spoje - odpovídající síla na montáži klíč, nebo momentový klíč

Zajištění šroubových spojů proti uvolnění- pružné pojistky, lepidlo, závlačka a korunková hlava, podložky s jazýčkem,...

b) kolíkové spoje jsou velmi jednoduché. V otvorech sdužených součástí je naražený kolík.

DRUHY KOLÍKU

A - válcový, B - kuželový,
C - rýhovaný, D - pružný

PŘÍKLAD KOLÍKOVÉHO SPOJE

Obr. Druhy kolíku

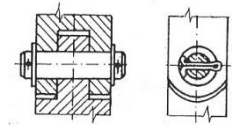
Obr. Příklady kolíkového spoje

Zajištění kolíku proti vypadnutí je zabezpečeno dostatečným třením povrchu kolíku, příp. roznýtování konců kolíku.

Použití kolíkového spoje:

- zajištění neměnné vzájemné polohy
- vytvoření kloubového spoje
- pojistka proti přetížení

c) **čepové spoje** jsou tvořeny většinou kolíky = čepy větších rozměrů s cílem vytvoření kloubového spojení dvou součástí

Obr. Osově zajištění čepů závlačkou s podložkou

d) klíny a pera

klíny mají úkos, dělí se na: - podélné (drážka je ve směru osy hřídele)

- příčné (drážka je kolmo na osu hřídele)

pero – nemá úkos, je v drážce uložené s vůlí

většinou umožňuje pohyb náboje (např. ozubeného kola) po hřídeli ve směru osy

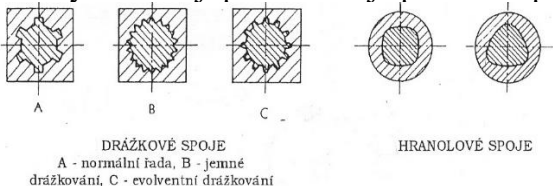
Obr. Spoje klínové

Obr. Uložení pera

e) drážkové spoje

Nejčastěji se jedná o drážky vyfrézované na obvodu hřídele s tím, že na vnitřní ploše náboje je vyfrézováno drážkování shodných parametrů. Profil a počet drážek je normalizován.

Drážky umožňují posuv náboje po hřídeli při současném přenosu velkých sil.

Obr. Drážkové spoje

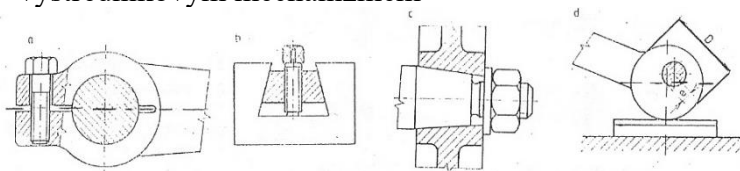
Obr. Hranolové spoje

f) svěrné spoje

Slouží pro rychlou demontáž nebo změnu vzájemné polohy součástí.

Svěrná síla, která zajišťuje vzájemnou polohu součástí je vyvolána:

- šroubem
- kuželovým spojem
- výstředníkovým mechanismem

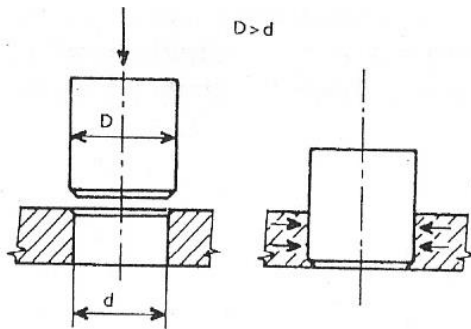

Obr. Svěrné spoje
a - sevřením šroubem, b - vzeplením součástí, c - kuželem, d - výstředníkem

Obr. Svěrné spoje

g) lisované spoje

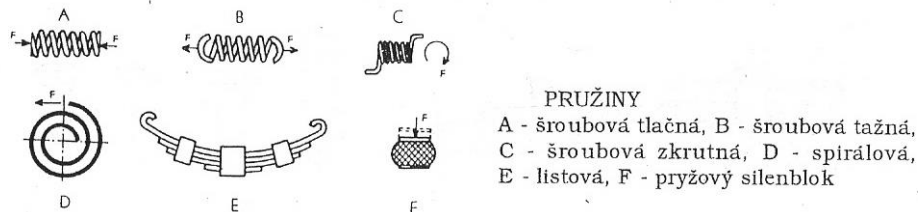
Princip spoje spočívá v tom, že průměr hřídele (čepu) je větší než průměr díry o hodnotu přesahu. Nalisováním čepu do díry vznikne na stěnách tření, které je schopné přenášet vnější síly.

Obr. Lisovaný spoj

h) pružné spoje

Odlišují se tím, že mimo vlastní spojení součástí je jejich důležitou funkcí současné zabránění přenosu chvění a vibrací.

Obr. Pružiny

Kontrolní otázky:

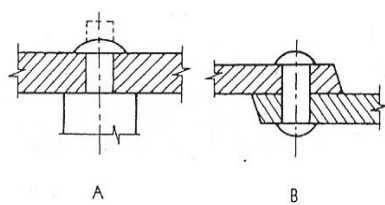
- 1) Vysvětlete rozdíl mezi rozebiratelným a nerozebiratelným spojem.
- 2) Vysvětlete základní parametry šroubu.
- 3) Uveďte základní druhy šroubových spojů.
- 4) Vyjmenujte způsoby zajištění šroubových spojů proti uvolnění.
- 5) Vysvětlete zásady pro demontáž a montáž šroubových spojů.
- 6) Jaký je rozdíl mezi použitím klínu a pera u rozebiratelného spoje?
- 7) Kde se používají drážkové spoje?
- 8) Jaké jsou druhy drážkových spojů?
- 9) Čím je zajištěna svěrná síla u svěrného spoje?
- 10) Jaký je princip lisovaného spoje?
- 11) Jaký specifický úkol plní pružné spoje?

ch) spoje nerozebiratelné

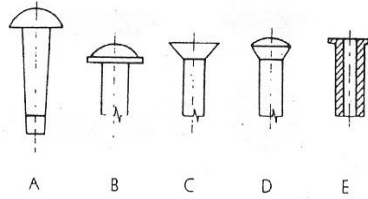
Při demontáži musí dojít k destrukci – poškození některé z částí spoje.

Nýtové spoje

- nýtování přímé – spoj vzniká deformací jedné ze součástí
- nýtování nepřímé – spoj vzniká deformací vloženého nýtu

NÝTOVÝ SPOJ
A - přímý, B - nepřímý (nýtem)

DRUHY NÝTŮ
A - konstrukční, B - kotlový,
C - se zápusťnou hlavou, D - s čochkovitou hlavou, E - dutý

Obr. Nýtový spoj

Obr. Druhy nýtů

výhody nýtování – **nedochází k tepelnému ovlivnění spojovaných součástí**

- lze spojovat součásti z různých materiálů
- levné a rychlé

nevýhody nýtování – **otvor pro nýt může zeslabovat nosný průřez součásti a to může vést k snížení pevnosti součásti**

Svarové spoje

Běžný způsob spojování, je však podmíněn vzájemnou svařitelností materiálů

Nevýhodou je **tepelné ovlivnění svařených materiálů.**

Vyžaduje kvalifikaci svářeče.

Pájení

Spoj je vytvořen roztaveným kovem s nižším bodem tání než spojované součásti, který difunduje (provztlíná) do jejich povrchu a následně ztuhne.

Výhody – můžeme spojovat dvojice kovů odlišných vlastností

- k tepelnému ovlivnění materiálů dochází, ale v menší míře než u svařování

Lepení

Lze ho použít pro odlišné materiály, lepidla jsou založena na několika bázích (chemických základech).

Hlavní výhodou je **univerzálnost použití většiny lepidel a tepelné neovlivnění místa spoje.**

Hlavní nevýhodou je **většinou malá odolnost proti tepelnému namáhání.**

Základním předpokladem vzniku kvalitního spoje je **čistota a odmaštění stykových ploch, druh lepidla a dodržení postupu lepení.**

Příprava povrchu součástí pro lepení:

- odstranění koroze z místa spoje a očištění povrchu
- odmaštění, osušení
- zdrsnění ploch (nejlépe smirkovým plátnem odpovídající zrnitosti)

Kontrolní otázky:

- 1) Vysvětlete výhody a nevýhody nýtového spoje.
- 2) Vysvětlete podstatu vzniku tavného a tlakového svarového spoje.
- 3) Jaké jsou hlavní nevýhody svarového spoje?
- 4) Vysvětlete princip a výhody pájení.
- 5) Co je třeba k vytvoření spoje měkkým pájením?
- 6) Co je třeba k vytvoření spoje tvrdým pájením?
- 7) Uveďte výhody lepení a omezení jeho použití.

- 8) Jaký je základní předpoklad vzniku kvalitního lepeného spoje?
 9) V čem spočívá příprava povrchu součástí pro lepení?

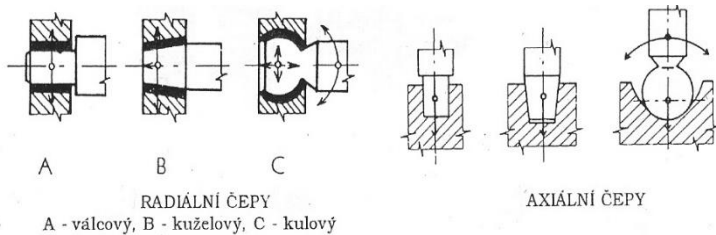
III.2 Součásti k přenosu otáčivého pohybu

III.2.1 Hřídele, čepy

Hřídele a čepy jsou obecně společnými součástmi mechanismů přenášejících pohyb. Musejí odolávat značnému namáhání. Hřídel je uložena v ložiscích, tato část se nazývá hřídelový čep.

Hřídelové čepy se dále dělí na:

- axiální- přenášená síla působí v ose rotace hřídele
- radiální- přenášená síla působí kolmo na osu rotace hřídele

Obr. Radiální čepy

Obr. Axiální čepy

III.2.2 Ložiska

Jsou strojní součásti, ve kterých jsou uloženy hřídelové čepy. **Ložiska umožňují otáčivý pohyb hřídele a současný přenos síly (otáčivého momentu) na ostatní části stroje.**

dle druhu tření se ložiska dělí na:

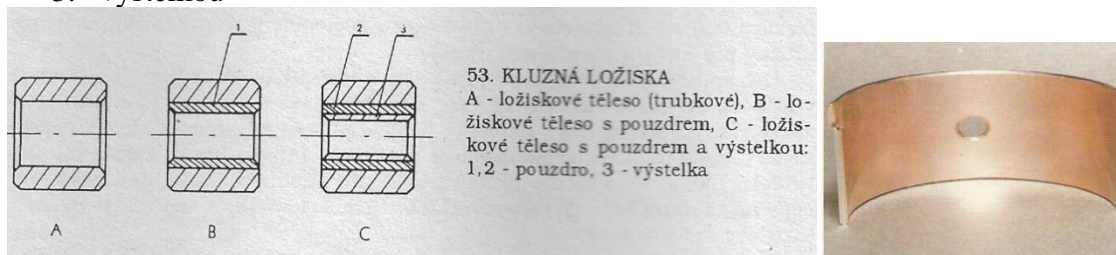
- ložiska kluzná
- ložiska valivá

Kluzná ložiska

Hřídelový čep je přímo ve styku s vnitřním povrchem ložiska, dochází tedy ke vzniku kluzného tření.

Kluzné ložisko je tvořeno:

1. ložiskovým tělesem
2. pouzdrem
3. výstelkou

Obr. Kluzná ložiska

Vlastnosti: jsou jednoduchá, laciná, mají tichý chod

ALE – jsou náročná na mazání (na dostatek maziva na kluzných plochách)

Používají se pro velká zatížení (tlaky) a malé vzájemné rychlosti.

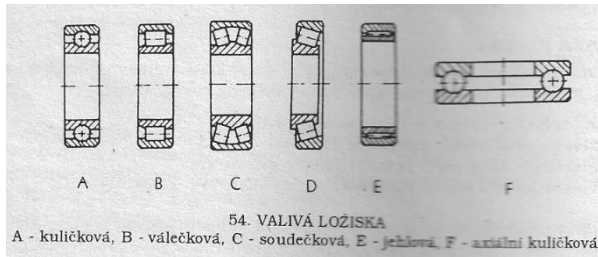
Samomazná kluzná ložiska obsahují mazivo, které je nasáté v pórech ložiskového materiálu.

Valivá ložiska

Hřídelový čep neklouže v pouzdru, ale odvaluje se přímo nebo přes vnitřní kroužek ložiska po rotačních tělískách, které mohou mít různý tvar. Podle toho dělíme ložiska na:

- kuličková (konstruována jako axiální nebo radiální)
- válečková (jen radiální)
- soudečková, „naklápěcí“, (jen radiální)
- kuželíková (radiálně axiální)
- jehlová (jen radiální)

Skládají se z vnitřního kroužku, valivých tělísek uložených v kleci a z vnějšího kroužku.

Obr. Valivá ložiska

Vlastnosti valivých ložisek:

- **malý valivý odpor**
- **malé rozměry i při přenosu velkých sil**
- **nenáročné na obsluhu**

Ale jsou drahá z důvodu nároku na výrobu a montáž.

Používají se pro vysoké vzájemné rychlosti.

Mazání a těsnění ložisek

Velmi důležitým prvkem ovlivňujícím kvalitu přenosu výkonu a životnost ložiska je správné mazání. Mazivo snižuje tření a tím i opotřebení ložiska. Používá se minerální olej u ložisek pracujících v uzavřených skříních nebo plastické mazivo. Obecně platí, že čím vyšší otáčky, tím řidší se používá mazivo.

Důležité je také funkční utěsnění ložiska pro zamezení úniku maziva a proti vnikání písku, nečistot a vody do ložiska.

Kontrolní otázky:

- 1) Jaký je směr síly působící na axiální hřídelový čep?
- 2) Jaký je směr síly působící na radiální hřídelový čep?
- 3) Vysvětlete konstrukci kluzného ložiska, jejich použití, výhody a nevýhody.
- 4) Vysvětlete konstrukci valivého ložiska, jeho použití, výhody a nevýhody.
- 5) Vysvětlete zásady mazání ložisek a způsob těsnění ložisek.